

EDITACE A KOEDITACE TEXTU

NĚKOLIK POZNÁMEK (NEJEN) K JAZYKOVÉ STRÁNCE ODBORNÉHO TEXTU

OBSAHOVĚ-LOGICKÉ VZTAHY

TEXT A JEHO SOUDRŽNOST

POJMOVOST, DEFINOVÁNÍ, INTERTEXTOVOST

ANATOMIE VÝKLADOVÉ (KOMPILAČNÍ) STATI

KOMUNIKACE = AUTOR, TEXT, ČTENÁŘ A KONTEXT

FUNKČNÍ STYL, ODBORNÝ STYL, SLOHOVÉ POSTUPY

ODBORNÝ TEXT

RADOVAN PLÁŠEK

Masarykova univerzita

Masarykova univerzita
Fakulta sociálních studií

ODBORNÝ TEXT

RADOVAN PLÁŠEK

Brno 2014

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tato publikace vznikla v rámci projektu OP VK s názvem „Inovaci bakalářských studijních programů k lepší zaměstnatelnosti“ s registračním číslem CZ.1.07/2.2.00/28.0238

Připravila:

Katedra mediálních studií a žurnalistiky
Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
Joštova 10, 602 00 Brno

medzur.fss.muni.cz

fss.muni.cz

facebook.com/kmszfss

Publikace podléhá licenci Creative Commons:

CC-BY-NC-ND 4.0, Uvedte autora – Neužívejte komerčně – Nepracovávejte.

Licenční podmínky navštivte na adrese www.creativecommons.cz.

Odborný text

Mgr. Radovan Plášek

Návrh obálky, grafika a sazba: Petr Barták

Vydala Masarykova univerzita v roce 2014

1. vydání

Náklad 200 výtisků

Tisk: Kleinwächter, Frýdek-Místek, Čajkovského 1511, 738 01

© 2014 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-7175-9

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 FUNKČNÍ STYLY, ODBORNÝ STYL, SLOHOVÉ POSTUPY	6
2 KOMUNIKACE = AUTOR, TEXT, ČTENÁŘ A KONTEXT	8
2.1 Autor odborného textu	8
2.2 Čtenář odborného textu.....	8
2.3 Kontext.....	9
2.4 Text	9
2.4.1 Téma a jeho rozvržení	9
3 ANATOMIE VÝKLADOVÉ (KOMPILAČNÍ) STATI.....	10
3.1 Název.....	11
3.2 Abstrakt.....	11
3.3 Klíčová slova neboli key words.....	12
3.4 Úvod.....	13
3.5 Jádru/hlava	14
3.6 Závěr	15
3.7 Horizontální členění textu.....	15
3.8 Vertikální členění: poznámky pod čarou	16
4 POJMOVOST, DEFINOVÁNÍ, INTERTEXTOVOST.....	18
4.1 Pojmovost	18
4.2 Definování	18
4.3 Intertextovost.....	19
4.3.1 Citace a parafráze	19
4.3.2 Citační etika	21
4.3.3 Bibliografie	21
5 TEXT A JEHO SOUDRŽNOST.....	23
5.1 Textové prvky	23
5.2 Koherence a koheze	24
5.3 Aktuální větné členění	25
5.4 Tematická posloupnost	25

6 OBSAHOVĚ-LOGICKÉ VZTAHY	29
6.1 Příčinné vztahy	29
6.2 Časové vztahy	29
6.3 Souřadné vztahy	30
7 NĚKOLIK POZNÁMEK (NEJEN) K JAZYKOVÉ STRÁNCE ODBORNÉHO TEXTU	31
7.1 (Ne)spisovnost.....	31
7.2 Volba slov	32
7.3 Větná stavba	32
7.4 Cizí slova.....	33
7.5 (Ne)opakování slov	34
7.6 Kondenzace	34
7.7 Vycpávková slova.....	34
7.8 Nepřesná a nadbytečná spojení	34
8 EDITACE A KOEDITACE TEXTU	35
CITOVANÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA	36
LITERATURA POUŽITÁ JAKO PŘÍKLAD	36

ÚVOD

Tato příručka vznikla jako výuková podpora pro kurz Odborný text, který je určen studentům kombinovaného studia na FSS MU Brno. Její podoba tedy odráží strukturu kurzu a nelze ji v žádném případě chápat jako vyčerpávající příspěvek k problematice akademického psaní. Jejím hlavním cílem je přiblížit některé aspekty odborného psaní tak, aby po jejím přečtení měli čtenáři základní povědomí o tom, co je to vytváření odborného textu, jakých doporučení využít a jakým nástrahám se vyhnout. Proto jsou teoretizující pasáže doplněny i o konkrétní příklady, které by měly ukázat obecnou informaci v konkrétním světle.

Témata, jež příručka nabízí, jsou následující:

- › První část se zaměřuje na stylovou stránku odborného psaní: co to jsou funkční styly, jaké druhy funkčních stylů rozlišujeme, jakou funkci plní odborný styl, jaké „podstyly“ můžeme v odborném psaní rozlišovat, co to jsou slohové postupy a které z nich se uplatňují v odborném psaní.
- › Část druhá stručně ukazuje, co se podílí (nejen) na odborné komunikaci, tedy jaká je zde role autora, textu, čtenáře a kontextu, a co předchází samotnému psaní.
- › Ve třetí části je podrobněji přiblížena stavba (anatomie) modelové výkladové práce. Konkrétně jakými částmi je tvořena (název, abstrakt, klíčová slova, úvod, jádro, závěr, bibliografie) a jak s její stavbou souvisí tzv. horizontální a vertikální členění textu. Poměrně podrobně je zde rozebrána povaha abstraktu a přiblížena je zde i základní charakteristika poznámek pod čarou.
- › Ve čtvrté části se zabýváme pojmovostí jako charakteristickým znakem odborného stylu, definováním a intertextovostí – konkrétně citací, parafrází, citační etikou a bibliografií.
- › Pátá část ukazuje, co se podílí na soudržnosti textu, věnuje se tedy základním textovým prvkům, výstavbě odstavce, kohezi a koherenci, tematicko-rematickým vztahům a posloupnostem.
- › Šestá část přibližuje povahu obsahově-logických vztahů ve větách, jde o vztahy příčinné, časové a souřadné.
- › Sedmá část přináší několik poznámek k jazykové stránce odborného textu.
- › Závěrečná, osmá část se letmo zmiňuje o editaci a koeditaci (společné editaci) textu.
- › V samém závěru je bibliografie.

1 FUNKČNÍ STYLY, ODBORNÝ STYL, SLOHOVÉ POSTUPY

Česká stylistika dlouhodobě vychází z tzv. koncepce **funkčních stylů**. Funkční styl je vymezen svou funkcí, tedy cílem či záměrem, jež naplňuje. V případě každého funkčního stylu jde o svého druhu abstrakci, odhlížení od dalších méně či více důležitých faktorů, ať už objektivních, nebo subjektivních. Například u stylu publicistického si můžeme všimnout, že jedním z jeho důležitých cílů je informovat a přesvědčovat. Proto lze v tomto případě říci, že pro publicistický styl je charakteristická funkce informativní a přesvědčovací (persvazivní) – lze to dobře ilustrovat na útvaru zprávy (informovat) a komentáře (přesvědčit).

Funkční styl může mít jednu nebo více stěžejních funkcí. Je-li v daném stylu přítomna jedna dominantní funkce, mluví se o **stylu simplexním**¹, například u stylu současné reklamy (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Objevují-li se funkce dvě a více, jde o **styl komplexní**, kupříkladu styl umělecký se svou funkcí estetickou a sdělnou (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Česká stylistika většinou vymezuje následující funkční styly: **prostěsdělovací, odborný, administrativní, publicistický, řečnický a umělecký**. Někdy se jim také říká styly primární neboli základní (Čechová – Krčmová – Minářová 2008). K těmto stylům patří i styl odborný, jemuž se budeme dále podrobněji věnovat.

Odborný styl má celou řadu charakteristik, jež také podstatným způsobem souvisí s jeho vytvářením, v našem případě se psaním. Jinými slovy řečeno, abychom mohli odborné texty sami vytvářet, musíme vědět, jaká je jejich funkce, tedy jakým požadavkům, pravidlům a zákonitostem se při svém vzniku podřizují. Jim bude věnovány další kapitoly.

Odborný text je většinou vytvářen s tím, aby přesně, jasně a relativně úplně sděloval poznatky z oblasti lidské činnosti nazývané věda a rovněž aby v tomto smyslu druhé vzdělával (srovnej Čechová – Krčmová – Minářová 2008). Dominantními funkcemi jsou tedy **odborněsdělná** a **vzdělávací**. V odborné komunikaci má nezastupitelné místo **pojmovost** a **intertextovost**, což znamená, že je zapotřebí se vyjadřovat pojmově jednoznačně (prostřednictvím termínů) a přiznaně odkazovat k výsledkům, které na poli vědy učinili druzí. Nejen z hlediska vytváření odborného textu (především jeho psaní) je nezbytné připomenout, že pro odborný styl jsou charakteristickými rysy připravenost, promyšlenost, potlačení autorské subjektivity, strukturovanost, intertextovost (viz 4.3) a dodržování určitých formálních pravidel, jež se mohou v rámci různých oborů, pracovišť, redakcí, časopisů atd. vzájemně lišit, ale rozhodně budou nějak přítomna.

1 Toto rozdělení zavedl český jazykovědec Karel Hausenblas. Konkrétně viz Hausenblas 1996.

Podle toho, je-li odborný text² určen přímo komunitě odborníků, nebo poučeným čtenářům, nebo laikům s všeobecnými znalostmi, nebo studentům, můžeme v rámci odborného stylu rozlišovat i jednotlivé „podstyly“ (substyly). Odborníkům je určen odborný **styl vědecký** (teoretický), poučeným čtenářům hledajícím praktické podněty je určen **styl prakticky odborný**, laikům s všeobecnými znalostmi je určen **populárně naučný** a studentům **styl učební**. U textů, v nichž lze kromě snahy sdělovat vědecké poznatky výrazně pozorovat i umělecké a subjektivní tendence, pak můžeme hovořit o **stylu esejistickém**.

S vytvářením určitého textu souvisí tzv. **slohový postup**, což je způsob, jímž se vypořádáváme s tím, jak dané téma zpracujeme, jakou mu dáme výslednou podobu. A to s ohledem na náš komunikační záměr a s ohledem na čtenáře/posluchače. Lze říci, že slohový postup má podobu určitého modelu/modu, pomocí něž uchopíme určitou látku, o níž chceme mluvit/psát. Česká stylistika rozlišuje pět základních slohových postupů: **informační, vyprávěcí, popisný, výkladový a úvahový**. I když se v rámci jednoho každého funkčního stylu nepoužívá pouze jeden jediný slohový postup, lze říci, že každý funkční styl si už z povahy věci vynucuje častější používání některých slohových postupů, zatímco jiné téměř či vůbec nevyužívá. Kupříkladu v administrativním stylu se (téměř) nesetkáme s vyprávěcím slohovým postupem, zato se u něj setkáme s postupem informačním nebo popisným.

V odborném stylu se nejčastěji využívá slohového postupu **výkladového**, což je základní slohový postup tohoto funkčního stylu. Tento postup „směřuje k zachycení vnitřních souvislostí sdělovaných faktů; základem jsou souvislosti příčinné, ty však probíhají obvykle v čase a prostoru, a tak by měly být v textu také vyjádřeny“ (viz Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 109). Dále se v rámci odborného stylu používá postup **úvahový** a (odborně) **popisný**. Úvahový postup hodnotí, vyjadřuje stanovisko nebo názor k danému problému či jevu. Popisný postup zachycuje určité typické vlastnosti předmětů, jevů či osob. Zato s vyprávěcím slohovým postupem se u odborného stylu potkáme málokdy, a pokud ano, tak většinou u stylu populárně naučného.

2 KOMUNIKACE = AUTOR, TEXT, ČTENÁŘ A KONTEXT

2

V každé komunikaci, ať už mluvené, nebo psané, můžeme rozlišit několik stěžejních prvků, jež se na průběhu procesu komunikace podílejí. Při vytváření odborného textu, jehož charakteristickým znakem je připravenost a promyšlenost, bychom s nimi měli počítat.

Je třeba mít na paměti:

- a) v jaké situaci a s kým komunikujeme (kontext a recepční stránka komunikace);
- b) o čem komunikujeme (tematická stránka komunikace);
- c) jakým způsobem komunikujeme (textová stránka komunikace, forma či podoba, kterou textu dáme);
- d) s jakým cílem, záměrem komunikujeme (pragmatická stránka komunikace).

2.1 Autor odborného textu

Coočekáváme od autora odborného textu? Autor odborného textu by se měl orientovat v dané problematice a zároveň by měl umět tuto problematiku zprostředkovat. To, že něco zná, ještě nutně neznamená, že to umí dobře předat – v našem případě napsat. Většina autorů odborných textů se této dovednosti učí. Což potvrzuje kupříkladu známý neuropatolog a popularizátor vědy František Koukolík. V rozhovoru pro časopis Zdravotnictví a medicína (dříve Zdravotnické noviny) odpovídá na otázku, zda se musel naučit vysvětlovat vědu, nebo je to jeho vrozený um, takto: „Učil jsem se roky. Měl jsem několik dobrých učitelů, kteří mi říkali, co je špatně. Dlouho trvalo, než jsem našel vyhovující formu a styl. První knížku o mozku jsem přepisoval čtyři roky, sedmkrát (Koukolík 2006).“ Důležitou pomůckou, jak se učit psát, je zpětná vazba od někoho, kdo by mohl být případným čtenářem takového textu – může nás upozornit na nejasné pasáže v textu, nelogičnosti ve struktuře, na pojmové zmatení atp. Autor odborného textu (ať již vědeckého, nebo populárně naučného) v maximální možné míře potlačuje zmínky o sobě (není-li to nezbytná součást tématu, o němž píše).

2.2 Čtenář odborného textu

Čtenář odborného textu je pro nás většinou nepřítomný, a proto je užitečné si ho při přípravě textu modelově zpřítomnit. Ve většině případů je nějak spjat s daným oborem, a má tedy o tomto oboru jisté vědomosti. Otázka, na niž hledá autor odborného textu odpověď, zní: jak nastavit základní úroveň porozumění – musíme se ptát, co ještě může čtenář našeho textu sám znát a co je mu zapotřebí objasnit. Čím odbornější je text, tím specializovanější a v odborném ohledu jednodušší je skupina jeho čtenářů. Naopak popularizační odborný text by měl být přístupný širokému spektru čtenářů, kteří se nutně nemusí orientovat v dané tematice. Autor populárně

naučného textu hledá základní úroveň náročnosti, kterou může ve vztahu ke čtenáři zvolit. Jestliže u popularizačního textu obecně platí, že vysvětlováním se nic nezkaží, pak u vědeckého textu může naopak takováto didaktická snaha být považována za nepatřičnou.

2.3 Kontext

Kontext je celkový rámec, v němž text vzniká. Podílí se na něm celá řada faktorů, například: výchozí podnět pro napsání textu; autorova motivace pro napsání textu; typ periodika, pro nějž je tento text určen; redakční zásady tohoto periodika; čas, jež má autor na přípravu a napsání textu; zadání, jemuž má text odpovídat (předepsaná struktura, rozsah, atp.); editorské úpravy textu; (ne)možnost opravení připomínkovatého textu; atd.

2.4 Text

2.4.1 Téma a jeho rozvržení

Tématem textu je to, o čem chce autor psát. Má-li autor téma, ať už si jej vybral sám, nebo mu bylo přiděleno (častý případ studentských prací), začíná první fáze. Je mnohdy důležitější než samo psaní. Než začne autor psát svůj text, musí mít shromážděny výchozí informace³, připraveny podklady, a těm pak musí vtisknout patřičnou strukturu – tedy promyslet, jak s nimi naloží. Ne vše, co má autor připraveno, načteno, poznamenáno, musí začlenit do textu. Psát text znamená vybírat informace, jež autor shromáždil k tématu, a dávat jim patřičnou strukturu. Je nutné zvážit, co je hlavním tématem daného textu, z jakých dílčích složek se téma skládá a co o něm chci jako autor sdělit. Vlastní psaní často zabere stejně času jako příprava na něj (někdy dokonce i méně). Nepodceněná přípravná fáze se většinou pozitivně promítne do výsledného textu.

Stručně si řekněme, jak se na samotné psaní studentské výkladové práce připravit:

- › mít zvoleno téma/problém; může být zprvu obecnější povahy a v průběhu přípravy jej můžeme zpřesňovat;
- › mít přehled o stavu bádání v dané oblasti; tedy mít k dispozici rešerše důležitých pramenů;
- › mít přečtenou podstatnou zdrojovou literaturu a mít z ní smysluplné výpisky;
- › mít rozvrženu předběžnou strukturu práce, která se může během přípravy zpřesňovat; mít představu o časovém rozvržení.

Podle Jadwigy Šanderové (Šanderová 2005: 113–114) si tedy máme ujasnit: a) čím se zabývat; b) na co navázat; c) jak k problému přistupovat a d) kolik na to máme času.

³ Informace mohou mít podobu vlastních autorských textů, v nichž se daný autor zabývá určitou problematikou, nebo mohou mít podobu informací sekundárních, což jsou většinou výklady, interpretace či komentáře k autorským textům. Budeme-li se například zabývat dílem Stuarda Halla, máme k dispozici jak jím napsané texty (většinu z nich v angličtině), tak texty, které jsou o jeho textech – například slovníky kulturních či mediálních studií, knihy, učebnice nebo články věnované jeho myšlenkám.

3 ANATOMIE VÝKLADOVÉ (KOMPILAČNÍ) STATI

3

Česká stylistika rozlišuje dvojí základní **členění textu**, a to **horizontální** a **vertikální**. Horizontální členění textu souvisí s linearitou textu, tedy s jeho členěním na úvod, jádro a závěr. Součástí tohoto členění je i rozdělení textu na jednotlivé kapitoly, podkapitoly a na odstavce. U delších prací – než jakou je jednotlivá stať či odborný článek –, například u diplomových, se často používá desetinné třídění. Jak bylo již dříve zmíněno, autor odborného textu musí mít před samotným psaním alespoň v hrubých rysech horizontální členění rozvrženo, připraveno, neboť toto rozvržení víceméně kopíruje myšlenkovou strukturu, kterou chce autor uplatnit, naplnit, sdělit.

Vertikální členění se týká určité hierarchie jednotlivých informací, vztahů mezi nimi, mimo jiné také intertextovosti (viz část 4.3), což je u odborných textů obzvláště důležité. K tomuto členění řadíme kromě samotného základního textu poznámkový aparát, bibliografii, odkazy k literatuře – citace a parafráze (viz 4.3.1).

Ve chvíli, kdy se teprve učíme rozvíjet nějakou dovednost a nemáme ji zatím zcela osvojenou, není vhodné „mířit na více terčů“. To znamená, že nyní ponecháme stranou texty, v nichž se ke slovu dostávají analytické, výzkumné, argumentační či komparativní (srovnávací) schopnosti autora, a zůstaneme u studentských textů základních, tedy výkladových kompilací⁴. Cílem této části (Anatomie výkladové stati) je ukázat, z jakých typických částí se takováto cvičná výkladová stať skládá a co by v ní nemělo chybět. Vyděme z toho, že většina bakalářských prací v nějaké podobě využívá výkladového postupu a studenti v nich prokazují základní schopnosti: pracovat s primárními a sekundárními zdroji, jasně a bez zkreslení interpretovat a vyložit určitou problematiku, správně citovat a parafrázovat, vytvořit text, který bude pravopisně, syntakticky a stylisticky bez chyb. Pokud bychom si měli představit modelovou výkladovou stať, určitě by v ní nesměly chybět tyto části:

- › název
- › jméno a příjmení autora
- › abstrakt (nejčastěji anglicky)
- › klíčová slova (key words)
- › úvod, v němž je představeno téma a autorův přístup k němu, naznačena struktura
- › hlavní část, tělo či jádro (strukturovaná podle toho, co a jak chceme sdělit); především v této představujeme svůj pohled na dané téma, součástí bývá i metodologická pasáž; v této části se nejvíce pracuje s odkazy (parafrázemi a citacemi)

⁴ Studentské práce, zvláště v počátcích studia, nemusí nutně přinášet něco nového. Zejména u prvních textů jde spíše o to, osvojit si schopnost (dobře) napsat odborný text. Proto je namísto začínat psaním kvalitních kompilačních prací, pro něž je charakteristické, že přináší poznatky a názory nikoliv vlastní, ale jiných autorů. Pisatel kvalitní kompilace je v roli jakéhosi poctivého systematizátora již existujících poznatků.

- › závěr, v němž bývá obsažena určitá pointa, shrnutí výsledků nebo tzv. diskuse (otázky, které tato práce přináší)
- › bibliografie

3.1 Název

Podívejme se na některé části podrobněji. Název stati by měl, jakkoliv to zní banálně, odrážet téma práce. Je prvním vodítkem pro případného čtenáře (spolu s abstraktem/anotací). Samozřejmě je možné zvolit i takovou autorskou strategii, v rámci níž je název práce jakýmsi metaforickým či hravým pojmenováním, jehož význam čtenáři dojde během čtení. Tuto strategii je podle mého soudu lepší volit až tehdy, patříme-li k „protřelejší“, a v neposlední řadě i známějším autorům, a je-li z daného názvu zřejmý záměr, s nímž byl užít. Rovněž záleží na tom, kde a za jakých okolností je text publikován. Přestože obecně není na škodu rozvíjet vlastní kreativitu, je lepší v případě cvičného studentského psaní preferovat jednoznačnost a jasnost, třebaže to může působit školometsky.

3.2 Abstrakt

Abstrakt je ve své podstatě subžánr či metažánr, který bývá součástí většího textového celku, v našem případě výkladové stati. Přestože k tomuto celku patří, zachovává si zároveň jistou míru autonomie, neboť může být jako základní zdroj informací použit samostatně. Abstrakt ve velmi zhuťné podobě postihuje a identifikuje základní a klíčové momenty textu a určuje jejich perspektivu; bývá psán v některém z mezinárodně rozšířených jazyků (angličtina, němčina). V tomto rozsahem krátkém textu se snažíme postihnout nejdůležitější rysy samotné stati. Podáváme tím stručnou informaci případnému čtenáři, pro nějž je to první informace, na základě níž se rozhoduje, zdali text číst, nebo ne. Abstrakt rozhodně nevzniká jednoduchým seškrtním hlavního textu, naopak by měl být vytvořen tak, že budeme odhlížet od nepodstatných informací (i konkrétních ilustrací) a dáme abstraktu vlastní strukturu, která rozhodně nemusí být zmenšeninou hlavního textu. Důležité doporučení: abstrakt nemůže být koláží poskládanou z vět, které si vypíšeme ze samotné stati.

Příklad dvou anglicky psaných abstraktů:

(1)

The critical study focuses on the logic of tension between speed and intelligibility in all social and communicational levels. Presuming a discursively shaped world with its figures and background one can follow the fundamental conditions of communication under pressure of speed itself, arrived at only at the price of reduction. With the help of Lyotard's concept of event and Peirce's categories of firstness, secondness and thirdness study analyzes intelligibility as a degree of reduction needed for discursive praxis to run smoothly and in a self-confirmatory fashion. This autopoietic logic of communicational processes is coined as semiodynamics. Influence of social sciences is briefly accounted for in the end. (Fabuš 2013: 274)

(2)

The paper asks the question, whether it is possible to trace a group-specific, intellectually elaborate world view in Czech magazines dedicated to physically challenged people. The aim is to find out, whether these periodicals offer a form of group ideology to the reader and what are its main characteristics. In order to identify this, I use the concept of group ideology by theorist Teun A. van Dijk and his method of ideological discourse analysis. (Vejvoda 2013: 309)

Při psaní abstraktů se používají postupy, jež svědčí o jisté míře standardizovanosti, opakují se v nich některé formulační stereotypy (viz níže uvedená tabulka).

3

Úvodní slova	Cíl/záměr	Téma	Závěr
Tento článek	se zabývá	rozporem mezi kultem seriálů a jeho odsuzováním v očích umělecké kritiky.	Práce potvrzuje, že...
V tomto eseji	si všímám/e	rozporu mezi kultem seriálů a jeho odsuzováním v očích umělecké kritiky.	Výsledkem je, že...
Tato studie	se zabývá tím,	existují-li rozdíly mezi v kvalitě diplomových prací mezi studenty, kteří prošli nějakou formou výuky psaní odborného textu, a těmi, kteří tuto výuku neabsolvovali.	Předložené výsledky ukazují, že...

Rady při psaní abstraktu:

- › jednoznačně se držet toho, co je smyslem, cílem, záměrem textu;
- › uvádět myšlenky, které jsou naprosto podstatné pro smysl sdělení;
- › zhušťovat
 - a) jazykově (jmenná povaha vyjádření, infinitivní konstrukce, přechodníky)
 - b) obsahově (vypouštění informací, konstrukce vyšších pojmových kategorií);
- › uvědomit si, které části textu jsou pro cíl sdělení nejdůležitější;
- › pečlivá práce s pojmy;
- › zbytečně nepoužívat pojmy, které se ve výchozím neobjevují, a které by tedy mohly zkreslovat danou problematiku;
- › zbytečně nepoužívat synonymní vyjadřování;
- › koherence a koheze textu: je nezbytně nutné, aby věty na sebe logicky a tematicky navazovaly;
- › psát abstrakt až ve chvíli, kdy máme jádro práce hotovo.

3.3 Klíčová slova neboli key words

Jde o nejdůležitější, klíčové, termíny týkající se dané problematiky. Slouží ke katalogizaci. Spolu s abstraktem, jehož jsou součástí, usnadňují možným čtenářům

orientaci v tom, čím se daný text zabývá.

Příklad klíčových slov k výše zmiňovanému abstraktu (Fabuš 2013: 274):
communication – speed – intelligibility – Peirce – event – semiodynamics

3.4 Úvod

Úvod slouží jako hlavní „vstup“ do textového světa, který vytváříme. Mělo by z něj být zřejmé, o jakém tématu píšeme, jak k němu přistupujeme, co od textu lze očekávat a co naopak nepřináší. Samotný začátek určuje také to, jak rozsáhlý celek vytváříme. Píšeme-li dlouhý text, může být úvod svým rozsahem úměrný délce celého textu, což znamená, že můžeme být v úvodu detailnější, můžeme podrobněji představit strukturu celé práce atd. Způsobů/variací, jak konkrétně začít, je celá řada. Zaměříme-li se na samotný akt psaní modelové výkladové stati a zjednodušíme-li jej, máme před sebou dvě základní možnosti, jak psát úvod: „přímo“, nebo „oklikou“.

Přímou cestu volíme zejména tehdy, má-li text limitovaný rozsah a my se do něj musíme vejít. Proto bez zbytečného otálení míříme k podstatě toho, co chceme sdělit. Například: Hlavním cílem této stati je poskytnout základní informace o odborném textu, tedy co to je odborný styl, jaké jsou jeho základní znaky a jaká základní pravidla pro vytváření odborných textů platí.

Autorských strategií, které směřují k tématu tzv. „oklikou“ je mnoho, můžeme si dovořit je využít především tehdy, když nám to celkový rozsah práce umožňuje a také když máme nosný nápad, jak k hlavnímu tématu dospět. Například (téma začíná tučným písmem):

Ideální role médií v demokratických společnostech se mimo jiné vztahuje k představě neutrálního zprostředkovatele oboustranné komunikace mezi politickými kruhy a veřejností. Ve skutečnosti však (nejen) politická informace bude vždy produktem různých mediálních procesů, během kterých média prostřednictvím reprezentací realitu (resp. obraz skutečnosti) nereprodukuje, nýbrž více či méně spoludefinují. Lze předpokládat, že i v Japonsku bude politická agenda do jisté míry strukturována mediální agendou (a naopak), a že veřejnost nebude pouze neutrálně exponována, ale i do jisté míry a s jistým záměrem „usměřována“ mediovanými výjevy. **Úkolem následujícího výkladu je poukázat na některé aspekty mocenské rétoriky projektu, který např. David Altheide (1985) označuje jako metaideologii: udržování statutu quo mocenských struktur a dominantních sociálních norem v japonské společnosti prostřednictvím reprezentací ve formě různých masově šířených mediací. Kromě toho i v Japonsku se státní a političtí aktéři nutně přizpůsobují mediální logice včetně produkčních rutin a mediálních formátů. Tyto formáty zde představují jakési šablony – procesy a pravidla pro definování, selekci, organizaci a prezentaci různých informací (např. Altheide 1985), přičemž jejich fungování je zároveň podmiňováno jistými specifiky japonské kultury.** (Pruša 2011: 94–95)

3.5 Jádru/hlava

Jde o nejdůležitější část textu. *Před samotným psaním bychom měli mít promyšlenou základní strukturu této části, i když se do jisté míry může v průběhu psaní měnit.* Struktura se odvíjí od toho, jde-li o práci ryze teoretickou, komparativní (srovnávací) nebo například empirickou (spojenou s výzkumem). Záleží na tom mimo jiné proto, že empirická stať by měla obsahovat metodologickou část, případně i část teoretickou, v níž je daný problém zasazen do vysvětlujícího teoretického rámce. Nicméně metodologické pasáže se mohou objevit i v textu čistě teoretickém, a to v závislosti na tématu a způsobu jeho uchopení. Při psaní (nejen) této části, tedy jakéhosi jádra či hlavy, využíváme různých primárních i sekundárních zdrojů. Součástí našeho textu mohou být rovněž vlastní či přejaté tabulky, vysvětlující informační boxy, grafy, schémata atd., tedy vše, co přispívá k větší přehlednosti nebo názornosti.

3

Budeme-li hovořit o modelové výkladové stati (kompilační), je třeba mít na paměti, že náš vklad je především v tom, že tlumočíme názory někoho jiného. Náš hlas, a především názor, je velmi upozaděn. Náš přínos se týká především toho:

- › že dáváme tvar tématu, o němž něco řekli a napsali jiní;
- › že jsme interpretačně a faktograficky přesní;
- › tedy že fakta a myšlenky nepřekrucujeme;
- › že materiál, který máme k dispozici, co nejlépe přizpůsobujeme záměru práce i případným čtenářům;
- › že formulujeme jasně a suverénně;
- › že správně odkazujeme.

Například:

Ačkoliv se různé teorie spravedlnosti velmi liší co do svých závěrů ohledně žádoucí role politické autority (obvykle státu) v přerozdělení statků a břemen, či obecněji míře zasahování do společenských interakcí (pozitivní diskriminace apod.), existuje všeobecná shoda na tom, že všechny vykazují určitý společný rys v podobě uznání principu *rovnosti* jako fundamentálního předpokladu dalšího uvažování. Ronald Dworkin v této souvislosti hovoří o hodnotě *rovného respektu* ke každému jednotlivci; podobně Amartya Sen upozorňuje, že navzdory prvotnímu dojmu například z Nozickovy libertariánské teorie spravedlnosti se ve své podstatě jedná o svébytnou (byť radikální) interpretaci ideálu rovnosti – v Nozickově případě rovného respektu politické autority i každého jednotlivce k vlastnickým právům ostatních lidí (Sen 1992: 13, 20-21; srov. Nozick 1974: 232-246; Kymlicka 2002: 3-4, 121-127). To lze pojmout i z opačného konce: Fundamentálně rovnostářský charakter soudobých teorií spravedlnosti vyjadřuje přesvědčení, že neexistuje (resp. že nelze rozumně zdůvodnit) žádný předem daný hodnotový rozdíl mezi lidmi. Ernst Tugendhat hovoří o vyloučení tzv. *primární diskriminace*, přičemž „teprve“ v otázce diskriminace *sekundární* – tj. těch nerovností, které jsou přípustné při neexistenci primární diskriminace – se cesty jednotlivých autorů a jejich pojetí spravedlnosti

rozcházejí (Tugendhat 2004: 290-292). Na této sekundární úrovni se však situace značně komplikuje, neboť shody se zde nedostává ani na (a) rozsahu rovnosti – tedy „kam až“ má rovnostářský ideál zasahovat, ani na (b) principech či hodnotách, jež mohou ospravedlňovat legitimní nerovnost(i), ani na (c) povaze statků, jež mají nějaký ideál rovnosti zajišťovat. (Dufek 2010: 33)

3.6 Závěr

Závěr se snadno může stát částí, jejíž význam podceníme, byť nevědomky. Proč? Protože máme za sebou hlavní díl práce a závěr se stává jakýmsi nutným přívažkem (stylistickým cvičením), s nímž je dobré být rychle hotov. Nicméně i závěr má své nezastupitelné místo ve skladbě celé práce a s tímto vědomím bychom k němu měli přistupovat. Kromě shrnutí toho nejpodstatnějšího, o čem jsme v textu psali a k čemu jsme v něm dospěli, závěr může (někdy i musí) rovněž otevírat otázky, jež při psaní/promýšlení naší práce vystoupily jako důležité, otázky, jež souvisejí s dalšími problémy daného tématu, otázky, jež se mohou stát impulsem pro pokračování, rozšíření naší práce v pozdější době.

Například:

Vedle těchto témat, jež jsem v textu této studie spíše minimalizoval, je třeba zmínit ještě témata další – a to ta, která pro mě z promýšlení vývoje a aktuálního stavu studií nových médií a z úvah při hledání formulace konceptu nových médií vyplývají jako důležitá. Jedná se bez výjimky o témata empirické povahy – a to nejen proto, že přiměřenost a analytickou hodnotu teoretického modelu nových médií, který formuluji ve čtvrté kapitole, je možno testovat jedině právě v jeho konfrontaci s empirií. Jinak řečeno: ze setkávání s nejrůznějšími výše zmiňovanými teoriemi a výzkumy se vynořila celá řada z mého pohledu dráždivých, zajímavých problémů, k nimž bych se rád vrátil, a to nejlépe nikoli cestou teoretické rozvahy, ale cestou výzkumnou. (Macek 2011: 163)

Nedílnou součástí závěrečné části odborné práce je přehled bibliografie, který by měl vycházet z jednoho určitého úzu (viz 4.3.3).

3.7 Horizontální členění textu

Již výše jsme zmiňovali, že důležitou součástí práce je její název, vyjádřený v nadpise. Nelze ovšem opomíjet ani roli mezititulků, dílčích nadpisů/podnadpisů. Zvláště u delší práce pomáhají zásadním způsobem strukturovat a zpřehledňovat text. Používáme je nicméně s ohledem na délku celého textu, na redakční zásady (například u odborných časopisů) či na celkovou proporčnost. Není nutné, aby u méně rozsáhlých textů následoval po několika odstavcích mezititulek, ovšem je nutné brát ohled na to, jakou má text funkci. Píšeme-li například stať do odborného časopisu, není důvod pro časté používání mezititulků. Připravujeme-li příručku určenou studentům, mezititulky mohou plnit orientační funkci.

3.8 Vertikální členění: poznámky pod čarou

Velmi užitečným nástrojem pro tzv. vertikální členění textu jsou poznámky pod čarou. Kromě toho, že se někdy používají coby součást odkazování/citování, slouží zejména k tomu, abychom hlavní text nezahlucovali odbočkami, dílčími vysvětleními či podrobnými ilustracemi. Tyto textové pasáže je vhodné umísťovat do poznámek pod čarou⁵, abychom čtenáře příliš neodváděli od hlavní linie našeho psaní. Samotné rozhodnutí, co dát/nedat do poznámky pod čarou, je většinou na nás coby autorech, pokud nás k němu nepřivede editorská nebo redakční rada někoho druhého. Neexistuje jednoznačné pravidlo, jež by nám říkalo, co do poznámky pod čarou bezvýhradně patří a co nikoliv. Svou nezanedbatelnou roli zde hrají autorské zkušenosti. Zejména ve chvíli, kdy se učíme psát odborné texty, je namísto poznámky pod čarou používat a zároveň si při jejich psaní jasně uvědomovat, v souvislosti s jakými texty, tématy, postupy atd. je jejich používání ne/vhodné, kdy a v čem nám pomáhají, nebo nás naopak limitují. A stejně tak je užitečné při čtení odborných textů jiných autorů sledovat, jak s poznámkami pod čarou nakládají.

Viz níže uvedena ukázka, v níž je běžným písmem zaznačena část hlavního textu a kurzivou pasáž z poznámky pod čarou. Tuto pasáž si lze jistě představit i jako součást samotného textu:

A přestože je v Lyotardově otázce explicitně vyřčeno „jak je tomu s uměním“, důležitější než jednoznačné určení oblasti (umění) je ono „jak“. Umění a populární kultura nejsou hermeticky uzavřené, nekomunikující světy. Znovu opakuji poznámku, že „řešení“ by mohlo vystoupit z procesů přehazování a přemodelování technik, obsahů a stylů, realizujících se v oboustranném dialogu mezi populární kulturou a uměním, protože ustavování dogmat tím bude komplikováno, minimálně v té nejvyšší vrstvě kultury.

Třetí bod – poslední, který chci zmínit – lze označit jako dichotomii mezi narážkami a triky prezentace. *Narážka* znamená „náznak ukazující k něčemu, co se nedá zpřítomnit“ (Lyotard 1993), tj. k neprezentovatelnému. V textu může být přítomná pozitivně: to je například slovo či větný úsek, který je v rámci hranic textu interpretovatelný vícero způsoby; v ideálním případě je narážkovité slovo konstruováno jako ambivalentní, tj. je sporem protikladných sil, přičemž nelze a ani není vhodné chtít rozhodnout, která síla je přednější. *V tomto kontextu je mnohem zajímavější sledovat Adornovy poznámky o negativní dialektice, o vztahu identického a neidentického, pojmu a předmětu, neboť Lyotard myšlenky o ambivalenci detailně nerozpracovává (zčásti relevantní připomínky bychom snad mohli čerpat z jeho pojetí rozepře). Z Adornových komentářů k negativní dialektice si můžeme pro domýšlení a prohloubení Lyotardova postmodernismu vypůjčit především základní úvahu: syntéza předmětu s pojmem (dva hybné principy dialektické pohybu) není dosažitelná. Adorno argumentuje proti Hegelově pojetí historického vývoje jako sebeuskutečňování ideje, které*

5 Někde se jedná rovněž o autorský zvyk či strategii. Setkáme se jak s autory, jejichž poznámky pod čarou svým rozsahem téměř konkurují hlavnímu textu, tak i s autory, kteří poznámky pod čarou téměř nepoužívají.

má být dovršeno ve filozoficko-systematickém překonání protikladů, což má zároveň znamenat překonání společenských a historických antinomií (Zima 1998). Adorno tak jako Lyotard hovoří o selhání osvíceneckého projektu, ovšem z trochu jiné perspektivy – osvícenství nazývá „promeškaným kairem filozofie“ (Hauser 2005), neboť byl zmařen jeho základní úkol: uskutečnění filozofie, dosažení syntézy mezi dialektickými póly. Na další příležitost je nutno čekat; pro mezidobí je proto ambivalence naprosto klíčová, uchovávací informací o rozporu mezi identickým a neidentickým (pojmovým a nepojmovým). Jsou-li Lyotardovy narážky propojeny s principem ambivalence, zdají se být o dost lépe vymezitelné proti „trikům prezentace“. Negativní přítomnost narážky může být dána „mezerami“ v textu, upozorňující, že cosi bylo vynecháno. Triky prezentace jsou konstruovány obráceně: namísto odkazů k nezpřítomnitelnému referují pouze k textu, v němž jsou aktualizovány, případně k diskurzivním praktikám, skrze něž je text zpracován, a konstruují falešný obraz, že jsou zpodobněním pravdy, univerzálním návodem ke světu. Oba koncepty – narážky a triky prezentace – jsou zapracovány do návrhu postupu pro estetické vnímání populárně-kulturního textu, ještě se k nim tedy vrátíme, a to v operacionalizované podobě. (Kirkosová 2011: 63)

4 POJMOVOST, DEFINOVÁNÍ, INTERTEXTOVOST

4.1 Pojmovost

Jedním z konstitučních znaků odborného stylu je **pojmovost**. Vzhledem k tomu, že odborný styl klade důraz na věcnost, přesnost, jednoznačnost (Čechová – Krčmová – Minářová 2008: 212) a také internacionálnost, je nezbytné používat **odborné pojmy** čili **termíny** v přesně definovaném slova smyslu a v souladu s mezinárodním územ. U odborného stylu vědeckého (teoretického) je tento požadavek naprosto neopominutelný. Zejména ve vědách humanitních a sociálních je poznání založeno na častém zpřesňování, znovudefinování (redefinici) již existujících pojmů a konceptů. Jeden z požadavků při vytváření odborného textu (cvičný studentský text nevyjímaje) tedy zní: uvádějte, co daným pojmem míníte, kdo jej kdy použil a v jakém smyslu. Hodláte-li existující definice pozměnit nebo rozšířit (redefinovat), například kvůli tomu, že je považujete za nedostatečné, je zapotřebí uvést, z jakého konceptu vycházíte, v čem se od předchozích pojetí lišíte a co s nimi má naopak vaše pojetí společného. Panuje-li terminologická nejednotnost, je na místě vysvětlit, ze které definice vycházíme a proč jsme dali přednost jedné definici před nějakou jinou.

4.2 Definování

Definice je relativně úplné, závazné a postačující vystižení obsahu pojmu pojmy jinými. Definice vyjadřujeme **soudem**, jehož subjektem je **definiendum** (to, co definujeme) a predikátem je **definiens** (to, čím definujeme).

Definice můžeme dělit například na **nominální** a **reálné**. Smyslem nominální definice je stanovení významu slova. V tomto případě tedy definujeme prostřednictvím něčeho, co je nám známo (kupříkladu synonymicky). Nominální definice se většinou objevují v běžných slovnících. Příklad: „sloh, způsob, celkový ráz“ (Slovník cizích slov 1993: 223).

Definice reálné jsou pokusem o co možná nejadekvátnější vystižení dané věci, tj. jejích charakteristických znaků. Prostřednictvím takového typu definice stanovujeme obsah pojmu, který danou věc nejlépe vystihuje a odlišuje od jiných. Příklad: styl je výsledek slohotvorného procesu, který se vyznačuje při používání přirozeného jazyka dvěma základními fázemi: výběrovou (selekční) a textotvornou (integrační) (Karlík, Nekula, Pleskalová 2002: 447).

Existují-li různá chápání určitého pojmu, nezbyvá tedy než jej důkladně definovat nebo redefinovat. Základní definice jsou často zachyceny ve speciálních oborových slovnících. Viz například část hesla *odborný styl* z Encyklopedického slovníku češtiny:

Funkční styl s nejvyhraněnější funkcí věcně informační. Slouží k přesnému, systematizovanému a obvyčejně i explicitnímu zprostředkování informací, analýz a teoretických úvah v oblasti vědy, techniky a odborné praxe. Vyžaduje od autorů komunikátu odbornou průpravu a obvyčejně se obrací k adresátům, kteří disponují dostatečnými odbornými poznatky. (Karlík, Nekula, Pleskalová 2002: 454)

U populárně odborných textů nemusíme s pojmy nakládat zcela vědecky, ale nesmíme se dopouštět zkreslování. Je namístě připomenout, že studentské texty typu bakalářské, diplomové či disertační práce ve své podstatě rozhodně nepatří k populárně naučným textům, i když se jim některými rysy mohou přibližovat a i když se požadavky kladené na tyto práce mohou na jednotlivých vysokých školách nemálo lišit. V tomto ohledu je naprosto nezbytné dodržovat veškerá závazná kritéria kladená na vědeckou práci.

4.3 Intertextovost

Stejně jako se u literární fikce mluví o tom, že literární dílo navazuje na jiná literární díla, ať už s vědomým záměrem autora, nebo nepřímo, lze u odborné literatury jednoznačně přijmout tvrzení, že odborný text je propojen s celou řadou jiných, nejen odborných textů a cíleně (přiznaně) na ně navazuje a odkazuje k nim. Jde o jeden z velmi důležitých znaků odborného psaní, který se nazývá **intertextualita** či **intertextovost**⁶. Tato okolnost souvisí podstatným způsobem s tzv. autorskou publikační etikou (citační etikou). V žádném případě nelze vydávat cizí myšlenky, poznatky nebo výsledky výzkumu za vlastní, musí se na ně standardizovaným (předepsaným) způsobem odkazovat.

4.3.1 Citace a parafráze

Dvě základní podoby intertextovosti používané při odborném psaní jsou **citace** a **parafráze**. Vychází-li autor odborného textu z určitých zdrojů (což je u současného odborného psaní nevyhnutelný předpoklad – až na některé nepočtené výjimky), nabízí se dvě výše uvedené možnosti, jak na výchozí texty odkazovat. Může je tedy citovat nebo parafrázovat.

V případě citace jde o doslovný přepis dané textové pasáže – často respektující i některé typografické znaky citované pasáže, například slovo označené kurzivou –, jenž musí být opatřen náležitou formou odkazu⁷. Citace musí být odlišena od vlastního textu. U kratších citací, většinou na jeden až tři řádky, se k odlišení používají uvozovky. Delší citace se odsazuje od vlastního textu a někdy se volí menší velikost písma. Pokud z citace vypustíme část textu, nahradíme vypuštěné místo hranatými uvozovkami, do nichž umístíme tři tečky.

Například: „Je to opak psychické entropie [...] a ti, kteří tohoto stavu dosahují, si

⁶ Tyto dva termíny se někdy používají v tomtéž významu. Někteří autoři je však od sebe rozlišují. Není naším cílem se této problematice více věnovat.

⁷ Zavedených způsobů odkazování je celá řada. My se jim zde věnovat nebudeme. Většina vysokých škol používá některý ze zavedených způsobů odkazování.

vyvíjejí silnější a sebevědomější já, protože investovali víc své psychické energie do cílů, které si sami zvolili (Csikszentmihalyi 1996: 65).“

Možností, jak k citaci doplnit bibliografický odkaz, je několik. Často se používá způsob, který najdeme i v časopise *Mediální studia*, že se za citací objevuje v závorce příjmení autora, rok vydání publikace a číslo strany nebo stran.

Například: (Csikszentmihalyi 1996: 65).

Kompletní bibliografické údaje jsou pak k dohledání za samotným textem.

Například v podobě: Csikszentmihalyi, Mihaly. 1996. *O štěstí a smyslu života*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Jiný druh odkazování je prostřednictvím poznámek pod čarou, kdy se bibliografický odkaz, ať už částečný, nebo kompletní, uvede v poznámce pod čarou – v samotném textu se pak objevují pouze číselné indexy. Domnívám se, že ve chvíli, kdy používáme poznámky pod čarou především k tomu, abychom v nich uvedli rozšiřující údaje, je lepší se přiklonit k základnímu odkazování přímo v textu.

4

Příklady krátkých a delších citací:

a) krátká citace

„Ať už jsou ideologie čímkoliv [...] nejvíce ze všeho jsou mapami problematice sociální reality a matricemi pro vytváření kolektivního vědomí.“ (Geertz 2000: 249)

b) delší citace, bude odsazena od hlavního textu z obou stran, bude bez uvozovek, může být psána stejným písmem nebo písmem menším

Vztah mezi mnohostí a jedinečností patří k základním, fundamentálním příznakům kultury. Logická a historická realita se tu rozcházejí: ta logická konstruuje podmíněný model jisté abstraktivity, zavádí jediný případ, který se má stát ideální reprodukcí ideální jednoty. Například osvícenská filozofie k pochopení podstaty lidstva zavedla model Člověka. Reálný pohyb probíhal ovšem jinak. Za jisté podmíněné východisko je možné vzít stádní a/nebo geneticky zděděné chování, které nebylo ani individuální, ani kolektivní, protože tento rozdíl nebylo schopno rozlišit. To, co se nevešlo do tohoto obvyklého vzorce chování, znakově neexistovalo. K tomuto „normálnímu“ bezpříznakovému chování bylo v protikladu pouze chování nemocných, raněných, těch, kdo byli vychováni jako „neexistující“ (Lotman 2013: 15)

Parafrázování je způsob odkazování, při němž vlastními slovy, ale nezkresleně říkáme totéž co autor textu, z něž vycházíme. V případě parafrázování musíme dbát na to, abychom myšlenku výchozího textu nepřekroutili, nezkreslili, nevypustili z ní to nejdůležitější. Zkrátka parafrázování klade na autora odborného textu větší interpretační

a stylistické nároky než vlastní psaní. V případě odborného psaní parafrázujeme většinou kvůli tomu, abychom výchozí informaci zhutnili, zkrátili. Parafrázovanou část na rozdíl od citace nijak neodlišuje (uvozovkami nebo odsazením), je ovšem nezbytné odkazovat na zdroj, který parafrázujeme. Možnosti odkazování jsou de facto stejné jako u citace.

Kdy citujeme:

- › když je v textu, z něž vycházíme pasáž, která definuje pojem, koncept, problém, který je pro naši vlastní práci klíčový, ať už tím, že jej přejímáme, nebo se vůči němu nějak vymezujeme a chceme jej redefinovat;
- › když citace jasně, hutně a výstižně doplňuje to, o čem píšeme;
- › když jde o autorské pasáže, u nichž chceme ukázat jejich nejednoznačnost, možnosti různého čtení nebo s nimi polemizujeme.

4.3.2 Citační etika

Je nejen dobrým zvykem, ale také pravidlem zakotveným v zákoně, že dodržujeme zásady citační (publikační) etiky. Znamená to, že výsledky cizí práce nebudeme vydávat za vlastní. Citační etice nepodléhají všeobecně známé informace ani obecně známá fakta týkající se daného vědního oboru. Ve chvíli, kdy však má daná myšlenka nebo i autorská textová pasáž svého autora, musíme tyto zásady dodržovat. Což například znamená, že není možné vzít strukturu něčí vědecké práce a použít ji bez jakýchkoliv odkazů v práci vlastní. Není možné uvést pasáž z nějaké knihy nebo z nějakého článku tak, že některá slova nahradím synonymy, a jinak budu tuto pasáž vydávat za vlastní. Když parafrázuji nějaký text, jsem povinen uvést zdroj, jež využívám. Pokud předchozí pravidla nedodržujeme, dopouštíme se plagiátorství a může nám hrozit nějaký postih.

4.3.3 Bibliografie

Dalším příkladem intertextovosti jsou **bibliografické údaje** (uvést, jak souvisí s intertextovostí a s horizontálním a vertikálním členěním).

Bibliografické údaje slouží k základnímu popisu zdroje, umožňuje identifikovat daný zdroj pomocí základních bibliografických informací, jakými jsou například název dokumentu, autor, rok vydání atd.

Způsobů uvádění bibliografických údajů je celá řada. Existuje i česká bibliografická norma, konkrétně ČSN ISO 690:2011, která jednoznačně definuje, jak odkazovat a jakým způsobem uvádět bibliografické informace. Většina vědních oborů si tato pravidla přizpůsobuje svým potřebám a zvyklostem a někdy vychází z pravidel, jež se používají v zahraniční (například harvardský systém). Nelze tedy říci, že by se všechny vysoké školy a jejich katedry držely bezvýhradně normy ČSN ISO 690. Mimo jiné i proto se v této příručce dotkneme bibliografických pravidel jen okrajově a jako základní pravidlo uvedeme, že je nutné vycházet z konkrétních pravidel a doporučení, jež má ta která

fakulta či katedra (v případě psaní do odborného časopisu ten který časopis⁸).

Následuje základní, a nikoliv vyčerpávající přehled v rozdílech mezi normou ČSN ISO 690 a časopisem *Mediální studia*:

Tištěná publikace monografického charakteru

Norma

ČMEJRKOVÁ, Světlá; DANEŠ, František; SVĚTLÁ, Jindra. *Jak napsat odborný text*. 1. vyd. Praha : LEDA, 2002. 256 s. ISBN 80-85927-69-1.

Mediální studia

Bauman, Zygmunt. 1995. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: SLON.

Sborník

Norma

KRAUS, J. K soustavě žánrů akademického diskursu. In Mališ, O. (ed.). *Rozumět jazyku*. Praha : Pedagogická fakulta UK, 1995, s. 58-68. ISBN 80-0862-446-1.

Mediální studia

Rorty, Richard. 1991. „Veda ako solidarita.“ Pp.193–208 in *Za zrkadlom moderny: Filozofia posledného dvadsaťročia*. Ed. Gál, Fedor – Marcelli, Miroslav. Bratislava: Archa.

Časopis

Norma

DANEŠ, F. Typy tematických posloupností v textu. *Slovo a slovesnost*. 1968, roč. 29, č. 2, s. 125–141. ISSN 0037–7031.

Mediální studia

Hoffmannová, Jana. 1994. „Projevy taktu (a beztaktnosti) v televizních rozhovorech.“ Pp 194–201 in *Slovo a slovesnost* 1994, r. 55, č. 3.

Elektronická verze časopisu

Norma

BRATKOVÁ, Eva. Co přináší třetí vydání mezinárodní normy ISO 690:2010. *Ikaros* [online]. 2010, 14(9) [cit. 02.06.2011]. ISSN 1212 5075.

Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/6358>

5 TEXT A JEHO SOUDRŽNOST

Každý text se skládá z určitých jednotek (slova, věty, odstavce...), jež vytvářejí vyšší celky, a vztahy mezi nimi tedy tvoří celkovou strukturu textu. Míra jejich provázanosti a také způsob, jímž jsou vzájemně propojeny, se podílejí na kvalitě, přehlednosti a jasnosti daného textu, na což se leckdy zapomíná. Budeme-li text chápat jako strukturu, lze mluvit o její stránce **paradigmatické** a **syntagmatické**. Z jazykovědného hlediska je **paradigma** skupina/množina prvků, jež jsou zaměnitelné a z nichž lze vždy jeden konkrétní vybrat (například z tvarů skloňovaného slova – text, textu, textu, text...). Proto je důležité, jaká slova z dané množiny možností budeme při vytváření vlastního textu vybírat. **Syntagma** je spojování dvou a více jednotek (v našem případě slov) do určitého celku, v němž mají jednotlivé členy často svou určitou funkci, jinými slovy z paradigmatických jednotek vytváříme syntagma. Například věta – *Student píše text.* – je takovýmto syntagmem a naplňuje strukturu KDO DĚLÁ CO (lingvisticky řečeno obsahuje subjekt, predikát a objekt). I z tohoto hlediska je důležité, jakou podobu dáme větám a souvětím.

5.1 Textové prvky

Elementární textové prvky, z nichž se skládá celek textu, jsou:

- › slovo – základní jednotka textu (paradigmatické vazby, často se opomíjí, ale správná volba jednotlivých slov je důležitá, viz třeba odborná terminologie);
- › věta – základní struktura (syntagmatické vazby) a kontext pro použitá slova; v jazykovědě je chápána jako abstraktní forma, její konkrétní podobou je výpověď;
- › výpověď – nejnižší jednotka textu, většinou je chápána jako realizovaná a do konkrétní komunikační situace začleněná věta (může jít i o nevětné útvary, jednotlivá slova);
- › odstavec – vyšší jednotka textu (po výpovědi). Jde o málo zmiňovaný, ale nesmírně důležitý princip členění textu. Mnozí autoři, zabývající se teorií psaní, mu nepřikládají velkou důležitost. Způsob členění závisí na mnoha činitelích (objektivní i subjektivní povahy) a nelze jej postihnout jednoduše. Orientuje však čtenáře, aby mohl lépe sledovat myšlenkový postup autora.

Několik postřehů týkajících se psaní odstavců:

- › Nelze jednoznačně říci, jak rozčlenit text na odstavce (existuje více možností, jak rozčlenit též text).
- › Neměly by být ani příliš krátké, ani příliš dlouhé (závisí na délce a podobě textu).
- › Je dobré členit odstavce na základě odlišení jednotlivých myšlenek či témat, tedy teze, myšlenky a témata slouží jako orientátory členění textu.

- › Odstavec by měl být použit jako určitý zlom mezi myšlenkovými obsahy.
- › Používat „přechodová“ slova, jakési „stylistické háčky“, jimiž se jednotlivé části spojí. Zde lze právě využít předchozí réma a využít jej jako další tematické části (viz další část 5.2).

5.2 Koherence a koheze

Chceme-li se zabývat strukturou textu z hlediska její soudržnosti, je dobré si alespoň orientačně ujasnit, jak lze na tuto soudržnost (spojitost) pohlížet. Jednak ji chápeme jako souvislost významovou, jde o významové aspekty textové soudržnosti. V tomto případě mluvíme o tzv. **textové koherenci**. Jednak ji chápeme jako realizované vyjádření významových vztahů jazykovými prostředky. V tomto případě mluvíme o **kohezi**. Textové soudržnosti se tedy z jazykového hlediska dosahuje pomocí opakujících se podstatných jmen, pomocí odkazujících zájmen, pomocí spojovacích výrazů, pomocí časových a prostorových orientátorů, což jsou příslovečné výrazy (ted', potom, tady, zde...).

Podívejme se níže uvedený úryvek z textu, jenž pojednává o aktuálním větném členění, které rovněž s textovou soudržností souvisí. V ukázce je naznačeno, co vše se může na textové soudržnosti podílet. Tučným písmem jsou označena opakující se podstatná jména, tučným a zároveň podtrženým písmem jsou označena zájmena a tučnou kurzivou jsou označeny orientátory časové a prostorové. Dodejme, že textové koherence je dosaženo jednak tím, že autor odkazuje k danému předmětu komunikace (v tomto případě k tématu aktuálního větného členění), jednak tím, že text je v rámci své hloubkové struktury jasný z hlediska aktuálního větného členění (viz dále v textu).

Analýza aktuálního větného členění (dále **AČV**) vstupuje do soudobého stadia **ve chvíli**, kdy je překonán psychologismus předchozích **namnoze** už značně rozvinutých výkladů příslušné problematiky. Hlavní zásluhu má na **tom**, jak známo, jeden ze zakladatelů Pražského lingvistického kroužku Vilém Matheisus. [...] Studium **AČV** je ex definitione **svého** předmětu určeno k **tomu**, aby od jednotlivé **výpovědi** přecházelo k širším strukturám nadvětným. **AČV** je právem **těž** nazýváno Topic Comment *Articulation* (Sgall et al. 1973): rozčleňuje **výpověď** na dva základní díly, **téma** (Topic, Base) a **réma** (Comment, Focus), definované na základě sémantických vztahů, **kteří** navazují **právě** mimo rámec výpovědi. **Téma** je definováno **svou** kontextovou zapojeností, nízkým stupněm výpovědní dynamičnosti (informativnosti) a **réma** opakem **těchto** příznaků. (Červenka: 1996)

Využijme toho, o čem se ve výše uvedené ukázce píše, neboť to podstatným způsobem souvisí s textovou soudržností. Důležitým aspektem textové koherence, tedy významové výstavby textu, je aktuální větné členění. Z hlediska autorského jde většinou o intuitivní proces, což znamená, že aniž bychom nad tím hluboce přemýšleli, snažíme se o to, aby na sebe jednotlivé větné úseky smysluplně navazovaly. Není ovšem na škodu tento intuitivní proces doplnit o možnost analytického (teoretického) pohledu.

5.3 Aktuální větné členění

Nejprve se seznámíme se základními pojmy aktuálního větného členění (AČV). Jsou to:

- › **téma** – to, o čem se mluví; ta informace, která by měla být adresátovi z předchozích vět známa;
- › **réma** – to, co se o tématu říká; informace, která je z hlediska kontextu pro adresáta nová;
- › **hypertéma** – hlavní (celkové) téma.

I když na nás mohou výše uvedené postřehy působit čistě teoreticky – zdát se odtržené od autorské praxe –, není tomu tak. Této stránce jazyka se dříve moc pozornosti nevěnovalo, možná i proto, že se hloubková struktura věty a její zvládání bralo za „nevyřčenou“ samozřejmost. Vzhledem k tomu, že má čeština coby jazyk poměrně volná syntaktická pravidla (ne však libovolná), se nám snadno může stát, že vytvoříme větný celek, který se z hlediska mluvnického jeví být bez chyb, ovšem z hlediska významového nemusí být jednoznačný. Není jedno, jakým způsobem vytvoříme větu či souvětí a jak budeme jednotlivé komponenty k sobě vázat. Ukažme si na příkladu, jaké nástrahy nám psaní z hlediska AČV může přichystat. Sgall a Panevová ve své knize *Jak psát a jak nepsat česky* uvádějí následující příklad, z něž je patrné, že tematicko-rematické vztahy mohou mít vliv i na pravdivostní chápání věty, a pravdivost je u psaní odborného textu podstatnou složkou.

- (1) Na Moravě se mluví česky.
- (2) Česky se mluví na Moravě.

V první větě je tématem Morava a rématem to, že se zde mluví česky. Tato věta splňuje pravdivostní podmínky, lze ji označit za pravdivou. Ve větě druhé je tématem to, kde se mluví česky, a rématem Morava. Z pravdivostního hlediska je můžeme zpochybnit, neboť česky se nemluví jen na Moravě, nýbrž také v Čechách (potažmo ve Slezsku).

5.4 Tematická posloupnost

Není na škodu si uvědomit, jakým způsobem při psaní řadíme jednotlivé informace, co je informace známá, kontextuálně zakotvená a v předchozích částech již zmiňovaná, a co jsou informace nové. V souvislosti s těmito vztahy můžeme rozlišovat několik častých způsobů rozvíjení tematické linie, jinými slovy **tematických posloupností**. Přestože jich v nejrůznějších textech lze nalézt celou řadu, a to v nejrůznějších vzájemných kombinacích, dá se jich vysledovat několik nejčastějších (viz Čmejková, Daneš, Světlá: 1999).

Níže uvedený postup, v našem výčtu první, je nazýván **tematizace rématu** (viz Čmejková, Daneš, Světlá: 1999). Jednoduše jde o to, že réma první výpovědi se stává tématem výpovědi následující a tento postup se opakuje i v dalších výpovědích. Znázornit jej můžeme takto:

- › T1 – R1
- › T2(R1) – R2
- › T3(R2) – R3

Příklad:

Digitalizace je tedy proces transformace informace do numerického kódu. Ten je v současnosti z řady praktických důvodů založen na systému se dvěma čísly, do nějž jsou převáděny veškeré informace. Tato transformace konkrétního objektu nebo i abstraktního obrazu do binárního systému je všeobecně označována jako digitalizace.

Další častý postup, v našem případě druhý, je založen na tom, že se téma v jednotlivých výpovědích opakuje a je k němu přiřazována vždy nějaká nová informace, tedy réma. Čmejrková, Daneš a Světlá (1999) jej označují jako **posloupnost s průběžným tématem**. Schematicky jej lze znázornit takto:

- › T1 – R1
- › T1 – R2
- › T1 – R3
- › Atd.

Příklad (převzat z Čmejrková, Daneš, Světlá: 1999):

Profesor Eduard Albert byl významnou osobností. V celé Evropě byl pokládán za jednoho z nejvzdělanějších chirurgů a současně byl znám neobyčejnou šíří svých zájmů. Byl přítelem Jaroslava Vrchlického a vedle své vlastní básnické činnosti překládal díla českých básníků do němčiny a naopak německých básníků do češtiny.

Třetí typ posloupnosti je založen na tom, že témata jednotlivých výpovědí jsou **odvozována z celkového hypertématu** (například u slovníkového hesla). Dané téma je nahlíženo z různých stran. Podle Čmejrkové, Daneše a Světlé (1999) je tato posloupnost založena na odvozování (derivaci).

Příklad:

Herbert Marshall McLuhan (1911–1980) Kanadský teoretik masmédií, ideolog elektrické podoby informační revoluce a významný „popularizátor“ komunikačních studií u široké veřejnosti. Narodil se v kanadském Edmontonu. Absolvoval studium literatury na univerzitě v Manitobě a postgraduální studium v Cambridgi, kde získal v roce 1943 doktorát. Od roku 1936 učil na University of Wisconsin a o rok později na St. Louis University.

Jiným, v pořadí čtvrtým postupem je **rámcová posloupnost** (viz Čmejrková, Daneš a Světlá: 1999). Znamená to, že réma dané výpovědi se skládá z několika dílčích částí (réma se štěpí), a tato dílčí rémata se stávají tématy výpovědí následujících.

- › T1 – R1 (=R1' – R1'') rámcová posloupnost
 - T2' (R1') – R2'
 - T2'' (R1'') – R2''

Příklad (převzat z Čmejrková, Daneš a Světlá: 1999):

Na počátku 17. století položili základ novému rozvoji astronomie dva velcí mužové. Jan Kepler založil teoretickou astronomii. Ukázal, jak je možno z pozorování odvodit... Galileo Galilei založil mechaniku.

O tom, že ne vždy se autorovi podaří napsat text patřičně soudržný (v našem případě zejména významově), svědčí následující ukázka. Nejprve uvedu ukázkou jako celek. Následně ji budu komentovat. V každé výpovědi budou tučně vyznačena místa, jež způsobují určitou míru nejasnosti. V závorce za každou výpověď je kurzivou uvedeno, co dané části chybí, v čem je nedostačující.

Samotná ukázka:

V další části se Geertz zabývá fungováním ideologie a způsobem, jak ideologie pracuje a působí. Že ideologie je zcela hodnotící, dokazuje na příkladu Wenera Starka, též stoupence Mannheimova pojetí. Sociální determinaci myšlení a vstupy ideologie, jako destruktivního elementu do již ovlivněného, předkládá pomocí prací Starka a především výrokem Teodora Geigera: o čisté a špinavé řece. I dalším příkladem, tentokrát z politické praxe, vede Geertz čtenáře, aby na ideologii nahlíželi jako na dualistickou, pohlížející na svět formou binární opozice.

Ukázka s komentářem:

V další části se Geertz zabývá fungováním ideologie a **způsobem**, jak ideologie **pracuje** a **působí**. *(V této části je matoucí určité významové zdvojení, opakování, neboť spojení fungování ideologie by zcela jistě mohlo zahrnovat to, jak ideologie působí. Navíc sloveso pracovat je dost obecné na to, aby podávalo zpřesňující informaci).* Že ideologie je zcela hodnotící, **dokazuje na příkladu Wenera Starka**, stoupence Mannheimova pojetí. *(V předchozích pasážích textu se píše o hodnotícím pojetí ideologie, tzn. že první část výpovědi je ukotvena v daném kontextu. Ovšem není jasné, co autor míní výpověď druhou. Není zřejmé, jestli oním příkladem má být sám Werner Stark, nebo jestli jde o příklad, který Warner Stark sám používá.)* Sociální determinaci myšlení a **vstupy ideologie jako destruktivního elementu** do již ovlivněného, předkládá pomocí prací Starka a především výrokem Teodora Geigera: **o čisté a špinavé řece**. *(Třetí výpověď není dobře vysvětlitelná ani se znalostí předchozích – zde neuvedených částí – textu. Lze pochopit, že myšlení může být sociálně determinováno, ale není jednoznačně zřejmé, jak chápat a k čemu vztahovat „vstupy ideologie jako destruktivního elementu do již ovlivněného“, co znamená ono již ovlivněné a jak rozumět výroku „o čisté a špinavé řece“. Ani předchozí, ani následující pasáže textu to*

nevysvětlují.) Dalším **příkladem**, tentokrát z **politické praxe**, vede Geertz čtenáře, aby na ideologii nahlíželi jako na dualistickou, pohlížející na svět formou binárních opozic. *(Je možné porozumět tomu, že ideologie používá dualistické perspektivy – možná by stálo za to tuto pasáž o něco lépe stylizovat –, ovšem není na místě, aby autor obecně zmínil příklad z politické praxe, ale vůbec neuvedl, čeho se týká, v čem tkví jeho podstata.)*

6 OBSAHOVĚ-LOGICKÉ VZTAHY

V této části se zaměříme na vztahy obsahově-logické a budeme inspiračně i informačně vycházet z knihy Čmejrkové, Daneše a Světlé Jak napsat odborný text (1999). V knize se píše: „Zatímco pomocí vztahů tematických autor vhodně organizuje svoje sdělení tak, aby je čtenář/posлуchač mohl snadno sledovat a pochopit, ty vztahy, které jsme nazvali obsahově-logické, se týkají věcné struktury sdělovaného obsahu, tedy struktury našich poznatků. Jde v prvé řadě o reflektování vztahů mezi věcmi a událostmi ve světě, jak je člověk poznává a zpracovává ve své zkušenosti (Čmejrková, Daneš, Světlá 1999: 121).“

Obsahově-logické vztahy můžeme podle Čmejrkové, Daneše a Světlé (1999) členit na:

- › **příčinné** (příčina/důvod, podmínka, přípustka, účel);
- › **časové** (současnost, předčasnost, následnost);
- › **souřadné** (slučovací, odporovací, konfrontační, alternativní).

6.1 Příčinné vztahy

Příčinné souvislosti jsou jedním z nepochybných cílů vědeckého bádání, a promítají se tak i do struktury vět a souvětí. Základní dvojicí vyjadřující tento vztah je **příčina a následek**. Tento vztah se většinou vyjadřuje spojením dvou vět. Jedna z těchto vět vyjadřuje příčinu a druhá následek. Nejčastějším spojovacím výrazem je spojka *protože*. Například: Protože lidé byli nespokojeni se svou ekonomickou situací, vypukla krvavá revoluce. Dále je možné použít spojky *jelikož, ježto*. K příčinným vztahům patří rovněž **podmínka**, která vyjadřuje určitý předpoklad. Častou podmínkovou spojkou je spojka *jestliže*. Například: Myslíme si, že přírůstek obyvatelstva se zvýší, jestliže zavedeme různé formy státní podpory. K dalším podmínkovým spojkám náleží kupříkladu spojky *pokud a kdyby*. Chceme-li vyjádřit vztah, v němž určitá podmínka či předpoklad sice byly naplněny, ale k výsledku nedošlo, mluvíme o **přípustce**. Ta se vyjadřuje spojkami *přestože, přesto že, i když, třebaže* nebo *ačkoliv*. Například: Třebaže se o tom v odborném tisku často psalo, nikdo tomu nevěnoval pozornost. O **účelu** mluvíme tehdy, jde-li o zamýšlený výsledek nějaké aktivity a rovněž o její motiv. Zkrátka děláme něco, abychom tím něčeho dosáhli. Stěžejním spojovacím výrazem je spojka *aby*. Například: Provedli jsme tento výzkum kvůli tomu, abychom lépe porozuměli této etnické skupině.

6.2 Časové vztahy

Časové vztahy se týkají toho, v jaká časová souvislost je mezi dvěma jevy, událostmi nebo stavy. Tyto jevy (události nebo stavy) mohou být **současné**, anebo ne. Ve druhém případě může jeden jev předcházet tomu druhému, **předčasnost**, nebo po

něm následovat, **následnost**. Typickým spojovacím výrazem pro vyjádření současnosti je spojka *když*, po které následuje sloveso vidu nedokonavého. Například: Když vesnice hořela, vojáci rabovali. Jestliže větou vedlejší chceme vyjádřit předčasnost (před dějem věty hlavní), bude po spojce *když* následovat sloveso dokonavé. Například: Když se nasnídal, odešel z bytu. Chceme-li vyjádřit větou vedlejší následnost, můžeme použít spojovací výrazy *dříve než*, *předtím než*. Například: Dříve než se usku-tečnila hlavní výzkum, provedli jsme předvýzkum.

6.3 Souřadné vztahy

Vztahy, které mají povahu souřadnou, něco spojují (slučovací), vyjadřují nesouhlas (odporovací), porovnávají odlišné děje či skutečnosti a všimají si jejich rozdílnosti (konfrontační) nebo ukazují alternativy (alternativní). V případě **slučování** se používá spojka *a*, někdy jsou dané výpovědi řazeny k sobě bez spojovacího výrazu, také se používají zdvojené spojovací výrazy *jednak – jednak*, *dílem – dílem*. Například: Jednak se budeme věnovat jeho přínosu k mediálním studiím, jednak se zaměříme přímo na jeho teorii komunikace. Chceme-li vyjádřit nesoulad mezi dvěma fakty, využijeme vztahu **odporovacího**, jehož základními spojovacími výrazy jsou *ale*, *avšak* nebo *ovšem*. Například: Snažil se objasnit tento problém, ale nepodařilo se mu to. V případě vztahu **konfrontačního**, jenž má blízko ke vztahu odporovacímu, jde o porov-návání dvou faktů, jevů či stavů, a to se zaměřením na jejich rozdílnost. Spojovací výrazy, které se používají, jsou *zatímco*, *kdežto*, *naproti tomu*. Například: Zatímco teo-rie tohoto autora působí logickým a propracovaným dojmem, teorie autora druhého si v mnohém odporuje. Vyjádření **alternativ** souvisí s logickým vztahem nazývaným disjunkce. Ta může být slabá, nebo silná. V případě silné platí pouze jedna výpověď. V případě slabé disjunkce platí alespoň jedna možnost (mohou platit obě/všechny). Z hlediska pravopisného je toto odlišení silné a slabé disjunkce/alternativy důležité kvůli tomu, že v případě neslučitelných, vylučujících se možností se čárka píše. V těch ostatních nikoli. Typickým spojovacím výrazem je spojka *nebo*. Například: Nepo-chybně to musí být tak, že platí buď jedna možnost, nebo druhá.

7 NĚKOLIK POZNÁMEK (NEJEN) K JAZYKOVÉ STRÁNCE ODBORNÉHO TEXTU

7.1 (Ne)spisovnost

Nezanedbatelnou stránkou odborného textu je volba jazykových prostředků z hlediska jejich příslušnosti k jednotlivým vrstvám národního jazyka (zejména na ose spisovnosti a nespisovnosti). Pro odborný text je typické, že je **psán spisovnou češtinou**. I spisovná podoba českého jazyka má svůj rozptyl, od podoby knižní přes neutrální až k hovorové. Je na místě, vzhledem ke komunikační funkci odborného textu, nepoužívat ve zvýšené míře jazykových prostředků archaických a knižních, spíše jimi šetřit, nebo se jim vůbec vyhnout. Spisovná podoba dnešního jazyka poskytuje dost prostředků k tomu, aby text ve výsledku působil současným, a přitom spisovným dojmem. V případě, že si nejsme jisti, jestli jsou dané slovo či fráze spisovné, měli bychom použít některý z aktuálních slovníků, v nichž je zachycena spisovná podoba dnešního jazyka. Využíváním jazykových příruček a slovníků se nejenže nic nezkaží, nýbrž se tím i tříbí a zlepšuje jazykový cit. Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že autor je při psaní odborného textu více zaměřen na stránku významovou a věcnou, a tudíž se přímo jazykovým detailům už tolik nevěnuje, což ovšem může ve výsledku nemálo ovlivnit čtenářské přijetí daného textu. Je namístě dbát jak o stránku věcnou, tak o stránku jazykovou, protože spolu úzce souvisí.

Podívejme se na čtyři příklady nesprávného použití některých slov či spojení. Nevhodný výraz je označen tučným písmem, v závorce je stručný komentář.

Diváci takovýchto seriálů však nahlas nepřiznávají fakt, že na ně s oblibou **koukají**. (*Sloveso koukat je hovorovou obdobou slovesa dívat se. Z hlediska stylistického je namístě použít variantu se slovesem dívat se.*)

Zkoumá vztahy ve společnosti a to, jak masmédia ovlivňují to, co si lidé mají myslet o některých událostech, jak je mají přijímat (**servírují** témata předzpracovaná takovým způsobem, aby člověk z textu poznal, co si o něm má myslet, co je v souladu s obecně platným míněním). (*Sloveso servírovat má dva základní významy. První se týká stolování: například servírovat večeři. Druhý se týká sportu: například servíruje Lendl. Přenesený význam, který je zde užit, není v odborném textu stylisticky vhodný, nese v sobě příznak publicismu.*)

Článek se zabývá především myšlenkami **mediálního experta** Stuarta Halla, který velmi přispěl k vytvoření tzv. „kritického paradigmatu“, který reaguje na do té doby hlavní proud v mediálním prostředí, kterým byl behaviorismus. (*Slovní spojení*

mediální expert není nespisovné, nicméně není vhodným pojmenováním v situaci, kdy v odborném textu píšeme o člověku, který byl především vědcem, ať už jej chápeme jako představitele mediálních studií, nebo studií kulturních. V tomto případě nese spojení mediální expert příznak stylu publicistického.)

Stuart Hall **do sociologie přispěl novým slovem** a to slovem thatcherismus což je označení společenské a hospodářské politiky realizované britskou ministerskou předsedkyní Margaret Thatcherovou v letech 1979 až 1990. (*Spojení „přispět novým slovem do sociologie“ je nevhodné kvůli tomu, že z hlediska významového není možné do sociologie přispívat novým slovem. Sociologii jako oboru nejde o to, aby vytvářela nová slova. Sociologie nebo kulturní studia zkoumají lidskou společnost a snaží se ji analyzovat. K tomu jim slouží jazyk. Lze napsat, že S. Hall označoval společenskou a hospodářskou politiku realizovanou Margaret Thatcherovou jako thatcherismus.*)

7.2 Volba slov

S volbou slov souvisí používání termínů (odborných výrazů), o němž jsme se již zmiňovali dříve. U používaných termínů nám musí být předem zřejmé, co daný termín označuje, co si pod ním konkrétně představit. Jednoduše řečeno: samo slovo je pouhým **znakem** či **symbolem**, který zastupuje určitou věc, tzv. **referent**, mezi tímto znakem a referentem leží jistá oblast **smyslu** (tedy toho, jak vlastně tento vztah mezi znakem a věcí, kterou označuje, chápeme⁹). Ve výsledku jde o to, abychom my i čtenář měli podobnou, nejlépe stejnou představu o tom, co dané slovo jako symbol označuje, k čemu odkazuje a jaké významy jsou s ním spojeny. Není možné, abychom používali jistý termín kvůli tomu, že do odborného textu patří, ale přitom neměli představu, co označuje. Ve větách a souvětích vyjadřujeme často vztahy mezi termíny či slovy, které jsou pro chápání či vyznění daného textu velmi důležité. Měli bychom si zejména hlídat to, jestli věta či souvětí správně postihuje vztah nadřazenosti a podřazenosti či je-li správně zachycen vztah mezi částí a celkem.

7.3 Větná stavba

Psaní odborného textu je úzce spjato s kognitivní (poznávací) činností. Vzhledem k tomu, že jazyk do jisté míry odráží podobu našeho myšlení, dá se předpokládat, že se v odborných textech budou častěji než například v textech publicistických objevovat dlouhá a komplikovaná souvětí. Přestože v celé řadě odborných textů takováto souvětí najdeme, nelze jednoduše vyvodit, že každý odborně psaný text musí nutně být napsán v několikařádkových souvětích. V řadě případů můžeme i složitou myšlenku nebo složitý vztah vyjádřit nekomplikovaně. A měli bychom se o to snažit. Na druhé straně nelze také tvrdit, že každý odborný text může být takto zjednodušen, protože v takovém případě hrozí, že z textu budou vypuštěny důležité příčinné, účelové, důsledkové a jiné vztahy. Při psaní vět a souvětí bychom se měli držet toho, co chceme říci, sdělit, vysvětlit, a zároveň přemýšlet nad tím, sdělujeme-li to dostatečně jasně, přehledně a významově správně. S komplikovanými souvětími se v odborném

9 Tento triadický model označování, který je v tomto textu poněkud zjednodušen, je nazýván jako Ogden-Richardsův trojúhelník. A to podle dvojice vědců C. K. Ogdena a I. A. Richardse.

textu počítá, ale není nutné psát komplikovaně kvůli tomu, že se to snad očekává. Neplatí žádná obecná pravidla týkající se toho, jak má či jak nemá být dlouhé souvětí v odborném textu. Ale mělo by platit to, co je uvedeno výše: lze-li určitý obsah (myšlenku) vyjádřit úsporněji, aniž bychom tím změnili význam, měli bychom se o to snažit. Úspornost si však není možné plést se zkratkovitostí. I v případě, že píšeme jednoduchou popisnou či informativní pasáž, je nezbytné vyjadřovat se úplně (významově i jazykově), ať se nám nepříhodí to, co v následující ukázce. Za jednotlivé výpovědi doplňuji kurzivou psané komentáře.

V CCCS Hall konstruoval kulturní teorii. Zabývá se otázkou, jak zkoumat média. *(Kdo se zabývá otázkou, Hall, nebo teorie? Není to zřejmé.)* Na masová média a televizi se soustředil kvůli své úzkosti z politiky a reprezentace sociálního chování. Později také změnil ustavené teorie masové komunikace – eklektická a produktivní zaujatost teorií kultury, politiky a společnosti. *(Druhá část výpovědi je velmi tezovitá. Není zřejmé, čeho se týká eklektická a produktivní zaujatost teorií kultury, politiky a společnosti. Konkrétně není zřejmé, jestli jde o to, co Hall nově do teorie masové komunikace přináší, nebo jde naopak o to, co v dosavadní teorii masové komunikace převažuje, a co by tedy S. Hall chtěl změnit.)* Provedl výzkum ideologické role masmédií a policejní kontroly rasy a neklidu – deviace jako kategorie politického významu. *(Zkratkovitost této výpovědi je podle mne ještě větší než u předchozích výpovědí. Není naprosto zřejmé, co je to policejní kontrola rasy a neklidu. Dále není jasné, jak se spojení „deviace jako kategorie politického významu“ vztahuje k předchozím informacím. Jestli jde o rozšíření slova neklid – neklid jako součást deviace, která je používání coby kategorie s politickým významem; nebo zdali jde o jiný význam této pasáže.)*

7.4 Cizí slova

Stejně jako bývá odborný text často spojován s dlouhými souvětími, bývá spojován i s představou velkého množství cizích slov. V zásadě lze říci, že cizí slova se v odborných textech objevují častěji než v jiných. A nelze proti nim nic namítat. Neměli bychom jich ovšem používat samoúčelně. Existuje-li česká podoba daného slova (cizím slovem řečeno ekvivalent), která víceméně označuje tutéž věc, tutéž skutečnost nebo tentýž předmět, není důvod, proč ji neupřednostnit. V opačném případě se může stát, že text bude až příliš nasycen cizími výrazy, jež mohou při velké četnosti působit čtenáři i interpretační obtíže, a zároveň i autor tím může ukazovat, že jazyku ne zcela vládne. Jak uvádí v časopise *Vesmír* Pavla Loucká:

Třetí autor používá pajazyk, jakousi „termínštinu“, v jejímž hávu lze decentně ukrýt i sdělení značně pomatené: **Největší evoluční perspektivou krytolebců je přínos biodiverzity jejich struktur v paleontologii.** Jakkoli ve větě odhalíme hned několik nesmyslů, smyslu sdělení se nedobereme, nanejvýš můžeme vytušit, že paleontologové „mají krytolebcce docela rádi“. (Loucká 2000: 657)

7.5 (Ne)opakování slov

Jedním z častých doporučení při slohové výuce, především na základních školách, je, že výsledný text má být pestrý, co se rozsahu slovní zásoby týče. Tato poučka, která má při nácvičku vypravování s uměleckými prvky své místo, není zcela zobecnitelná ve vztahu k psaní jakýchkoliv textů. V souvislosti s odbornými texty platí jen částečně. Protože je jedním z hlavních rysů odborného textu důraz na věcnost a správnost, tedy na používání přesných pojmenování, je zřejmé, že se některá pojmenování související s tématem daného textu budou opakovat. U odborných textů je z hlediska stylistického namísto, aby se určitá slova opakovala (zejména jde-li o jednoznačně definované termíny), nelze-li je nahradit slovy s tímž významem. Nicméně je možné tuto určitou výrazovou pestrost podporovat například používáním „zástupných“ výrazů (převážně zájmených).

7.6 Kondenzace

V odborných textech se často setkáme s tzv. **kondenzací**, konkrétně s nahrazováním vedlejší věty jmenným výrazem (podstatným nebo přídavným jménem). Například: nekondenzovaná pasáž – *korektor, který opravuje texty* / kondenzovaná pasáž – *korektor opravující texty*. Přestože tento postup k odbornému psaní patří, není vhodné jej přehánět. Někdy může takováto snaha zkomplikovat srozumitelnost dané výpovědi. Zejména kvůli tomu, že v takové výpovědi chybí jasné vyjádření vztahů mezi jednotlivými slovy.

7.7 Vycpávková slova

K častým jazykovým hříčkům (nejen odborného psaní) patří kromě některých již výše uvedených také používání „vycpávkových slov a obrátů“¹⁰. Toto spojení sice není odborným pojmenováním, ovšem poměrně dobře vystihuje povahu tohoto stylistického nešvaru. K takovýmto „vycpávkovým“ obrátům patří například: *je nezbytné poukázat na to, že...; je zapotřebí si uvědomit, že...; je to prakticky o...; jde vlastně o...*

7.8 Nepřesná a nadbytečná spojení

Jiným prohrěškem jsou nelogická/významově nepřesná vyjádření a výrazy nadbytečné ve slovních spojeních. Příklady nelogických/nepřesných vyjádření: *díky katastrofě* (neděkujeme za negativní jev); *větší polovina* (poloviny jsou stejné). Příklady nadbytečných výrazů ve slovních spojeních: *nemusí být nezbytně* (stačí nemusí být); *oba dva* (stačí oba); *dochází ke změně* (stačí mění se).

10 Na okraj poznamenávám, že při psaní této příručky jsem se některým nevyhnul (i proto připomínám, že k psaní nejen odborného textu patří důkladná editace).

8 EDITACE A KOEDITACE TEXTU

Text není dokončen tehdy, když jej fakticky dopíšeme. Téměř vždy jsou nutná doplnění obsahová (věcná), pravopisná i formální, jimž jsme se věnovali i v předchozích pasážích. Platí, že nikdo není sám sobě tím nejlepším korektorem a editorem, proto je velmi vhodné, požádat někoho na stejné, ne-li vyšší odborné úrovni, aby náš text kriticky přečetl. A rovněž nechat text pročíst někoho s jazykovými schopnosti a znalostmi, pokud si sami nejsme zcela jisti. V akademickém světě je to běžné (stačí si všimnout poděkování u autorů vědeckých publikací).

Pokud chceme veřejně publikovat odborné texty, musíme se připravit na to, že na jejich podobu budou mít kromě nás vliv i další lidé a instituce. Většina odborných časopisů má svá pravidla týkající se toho, jak mají texty vypadat (abstrakt, summary, bibliograficky, rozsahově atd.).

U celé řady odborných periodik platí, že příspěvky jsou přijímány jako anonymní a jsou recenzovány několika odborníky a na základě těchto recenzí pak přijaty či odmítnuty. V případě přijetí textu mohou být autorovi navrženy změny, například ze strany šéfredaktora nebo editora/redaktora daného periodika.

Citovaná a doporučená literatura

- › Čechová, Marie – Krčmová, Marie – Minářová, Eva. 2008. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- › Čmejrková, Světlá – Daneš, František – Světlá, Jindra. 1999. *Jak napsat odborný text*. Praha: LEDA.
- › Eco, Umberto. 1997. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia.
- › Hausenblas, Karel. 1996. „Komplexní a simplexní styly.“ Pp. 79–86 in *Od tvaru k smyslu textu. Stylistické reflexe a interpretace*. Praha: FF UK.
- › Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (eds.). 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- › Koukolík, František. 2006. „Stupidita je naším evolučním darem.“ In *Zdravotnické noviny* 2006, č. 44. Rozhovor přístupný z: <http://zdravi.e15.cz/clanek/mlada-fronta-zdravotnicke-noviny-zdn/frantisek-koukolik-stupidita-je-nasim-evolucnim-darem-275020> (15. 7. 2014)
- › Sgall, Petr – Panevová, Jarmila. 2014. *Jak psát a jak nepsat česky*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- › *Slovník současné češtiny*. 2011. Brno: Lingea.
- › Šanderová, Jadwiga. 2005. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- › Šícha, František a kol. 2013. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.

Literatura použitá jako příklad

- › Csikszentmihalyi, Mihaly. 1996. *O štěstí a smyslu života*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- › Červenka, Miroslav. 1996. „Vyprávění a popis z hlediska aktuálního větného členění.“ Pp. 187–212 in *Obléhání zevnitř*. Praha: Torst.
- › Dufek, Pavel. 2009. *Úrovně spravedlnosti. K hranicím liberálního kosmopolitismu*. Disertační práce. Brno: FSS MU.
- › Fabuš, Palo. 2013. „Událost a sémiodynamika: Napětí mezi rychlostí a srozumitelností v komunikačních procesech.“ Pp. 274–290 in *Mediální studia* 2013, r. 8, č. 3.
- › Geertz, C. 2000. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- › Vejvoda, Martin. 2013. „Skupinová ideologie v médiích určených lidem s tělesným postižením.“ Pp. 309–322 in *Mediální studia* 2013, r. 8, č. 3.
- › Kirkosová, Kateřina. 2011. „Populární kultura jako interpretační výzva: Pokus o nové čtení.“ Pp. 59–72 in *Mediální studia* 2011, r. 6, č. 1.
- › Lotman, Jurij. 2013. *Kultura a exploze*. Brno: Host.
- › Loucká, Pavla. 2000. „Destrukce textu zamořeného terminologií.“ Pp. 657 in *Vesmír* 2000, r. 79, č. 11.
- › Macek, Jakub. 2010. *Poznámky ke studiím nových médií*. Disertační práce. Brno: FSS MU.
- › Pruša, Igor. 2011. „Některé mechanismy sociální integrace v Japonsku: mediace státní moci, konfliktních výjevů a skandálů.“ Pp. 94–119 in *Mediální studia* 2011, r. 6, č. 2.
- › *Slovník cizích slov*. 1993. Praha: Encyklopedický dům.

Mgr. Radovan Plášek

Vystudoval český jazyk a literaturu a základy společenských věd na PdF MU a sociologii a žurnalistiku na FSS MU. Působí jako středoškolský pedagog, externě vyučuje na FSS MU a věnuje se editorské a korektorské práci (například v časopise Mediální studia).

Cílem publikace je přiblížit některé základní aspekty odborného psaní tak, aby bylo zřejmé, co je to odborný styl a odborný text, jaká je „anatomie“ odborné stati, jakou roli v odborném psaní hraje intertextovost, jak postupovat při vytváření odborného textu z hlediska autorské etiky i z hlediska jazykového, jakých doporučení při tvorbě odborného textu využívat a jakým nástrahám se vyhnout. Teoretická východiska jsou na některých místech rozšířena o příklady, jež by měly ukázat obecnou informaci v konkrétním světle.

**muni
PRESS**

ISBN 978-80-210-7175-9

9 788021 071759

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ